

A szerződés megszűnése: elmélet és gyakorlat Magyarországon

A mai napon megvizsgáltuk az ügynöki, disztribúciós és franchise szerződések élettartamának különböző szakaszait, előkészítésüket, létrejöttüket, „életüket”, s végül eljutottunk a szerződés életének „végéhez”, a szerződés megszűnéséhez.

Előadásomban elsősorban a gazdasági élet egyik fontos szerződéstípusára, az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésre fókuszálok a hatályos magyar szabályozás tükrében, de ott, ahol szükséges, említést teszek a franchise és a disztribúciós szerződésről is.

Ezt megelőzően azonban néhány szót szeretnék szólni a vizsgált gazdasági szerződéseket érintő **hatályos magyar jogi szabályozásról és annak fejlődéséről**.

Az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésről szóló 2000. évi CXI. törvény európai indíttatású. A törvény már Magyarországnak az Európai Unióba való belépése előtt megszületett, az Európai Unió 86/653/EGK számú irányelvére, az ú.n. kereskedelmi képviselői irányelvre támaszkodva. Ez tehát a múlt, amelyen megszülethetett a jelen, vagyis a jogalkalmazás során kialakulhatott a joggyakorlat. A szerződések elkészítése során háttérszabályként elsősorban a magyar Polgári Törvénykönyvet, az ügynöki jog területén az említett önálló kereskedelmi ügynöki törvényt és néhány – a közvetítői tevékenység egyes speciális területére érvényes - külön jogszabályt alkalmazunk.

A franchise jogviszonyra jogi szabályozás nem létezik. A franchise szerződések tartalmát elsősorban a Magyar Franchise Szövetség által is alkalmazott európai etikai kódex határozza meg.

A disztribúciós szerződést a magyar jog nem szabályozza önálló, nevesített szerződésként. Egy disztribúciós szerződésben megtalálhatók az adásvételi és a megbízási szerződés Ptk.-ban, valamint az ügynöki szerződésnek az említett törvényben található elemei.

A jelenről szólva említést kell tenni a **bírósági jogalkalmazás** jogszabályokat értelmező és egyúttal jogformáló szerepéről. Nos ez a szerep ma Magyarországon nem nevezhető „főszerep”-nek! Mi következik ebből? Talán az, hogy a magyar ügyvédek jó szerződéseket készítenek! Pedig az ítélkezési gyakorlat tudná megjelölni például azokat a súlyos kötelezettségzegéseket, amelyek egy kereskedelmi ügynöki szerződés azonnali felmondásához vezethetnek.

Továbbá: a franchise-sal kapcsolatban mindenképpen meg kell említeni, hogy a franchise-ra vonatkozó kitűnő etikai kódex alkalmazásával a viták el sem jutnak a bíróságokig.

Hiányolható a legfelsőbb bírósági gyakorlat a disztribúciós szerződések területén is, különösen azon a téren, hogy vajon alkalmazhatók-e az ügynöki jog kiegyenlítésre vonatkozó szabályai ezen szerződések megszűnése esetén? Iránymutató bírósági gyakorlat hiányában a szerződésben célszerű rendelkezni arról, hogy pl. egy értékesítési/mákakereskedői szerződés *megszűnése esetén a törzsvevői adatok az értékesítő tulajdonában maradnak-e, vagy a gyártó ezek átadásáért köteles lesz-e az értékesítőnek külön díjazást fizetni?*¹

¹ Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés, 59. o. Complex Kiadó 2003

Néhány szót a jövőről.

Magyarországon új polgári jogi kódex készül, mely egységes magánjogi kódex lesz, többek között a kereskedelmi ügynöki joganyag is beemelésre kerül az új kódexbe. Ezen alkalommal sor kerül majd néhány, az irányelvhez igazodó kiegészítésre is, így pl. a jelenleg érvényes magyar szabályozás *az okmánybafoglalási jogot nem tartalmazza, pusztán a szerződés érvényességét köti írásbeli formához.*² *Az írásbeli forma, mint érvényességi feltétel az okmányba-foglalási jogot nem pótolja, az okmánybafoglalási jog ugyanis annyiban több az írásbeliség formakényszerénél, hogy az okmány átadásához való jogot is tartalmazza, és átfogja a szerződés későbbi kiegészítéseit és módosításait is. Ezen túl annyiban is több mint az írásbeliség formakényszere, hogy mindkét félnek bíróság előtt kikényszeríthető, alanyi jogosultságot is ad.*³ *Az Irányelv az okmánybafoglaláshoz való jog biztosítását kötelezővé teszi, az írásbeli forma előírását pedig – az okmánybafoglalási jog mellett – megengedi.*⁴ *Mindezekre tekintettel az okmánybafoglalási jog törvénybe iktatása nem lesz mellőzhető.*⁵ A franchise továbbra is atipikus szerződésnek fog minősülni és az új Ptk. Tervezet is elzárkózik a szabályozásától.

Rátérve az előadás fő tárgyára, nézzük meg, hogy a vizsgált szerződések esetében **hogyan alakulnak a megszűnés szabályai a magyar jogban?**

Előadásom első részében a megszűnés módjait és következményeit vizsgálom meg általában, majd a az előadás második felében a megszűnést túlélő szerződéses kikötéseket, végül harmadik részben elemzem a szerződéses körülmények megváltozásának konzekvenciáit (hardship), illetve annak okait, hogy erre vonatkozó szabályozás miért nem található meg a magyar jogban?

1. Megszűnési módok és következmények általában⁶

A vizsgált szerződések tartós jogviszonyt szabályoznak, ezért a szerződés teljesítése nem eredményezi az automatikus megszűnést. A megszűnésre vagy megszüntető megállapodással, vagy egyoldalú jogalakítással, illetve bizonyos események bekövetkezésével kerülhet sor.

- 1.1. A megszüntetésben való **közös megállapodásra** sor kerülhet magában a szerződésben, amennyiben határozott időt kötnek ki a szerződés megkötésekor, de közös megegyezéssel megszüntethető a szerződés később is.
- 1.2. **Egyoldalú jogviszony-alakító aktus** a szerződés felmondása, amelynek két módozata van: rendes felmondás illetve rendkívüli felmondás. Mindkét módozat mindkét fél részére megengedett.

² Pajor-Bytomski Magdalena in: Vékás Lajos (szerk): Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Budapest, Complex Kiadó 2008, 969. o.

³ Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés, 64. o. Complex Kiadó 2003

⁴ Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés, 65. o. Complex Kiadó 2003

⁵ Vékás/Pajor-Bytomski: Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Budapest, Complex Kiadó 2008, 969. o.

⁶ Lsd. Bővebben: Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés, 147. o., Complex Kiadó 2003

1.2.1. **Rendes felmondással** csak a határozatlan időre kötött szerződés mondható fel, ⁷bizonyos felmondási idő közbeiktatásával, írásban.

Az ilyen felmondás indokolás nélkül is érvényes. Rendes felmondás esetén az ügynök a kiegyenlítéshez való jogát elveszti, kivéve azt az esetet, ha 3 olyan definitíven meghatározott okra tud hivatkozni, amellyel indokolni tudja, hogy a tevékenység folytatása miért nem várható el tőle. Ezek az okok a következők: testi fogyatkozás, betegség, megbízói magatartás. Ezekre az okokra történő sikeres hivatkozás esetén a kiegyenlítéshez való jog fennmarad. Rendes felmondás a franchise területén fogalmilag kizárt a jogviszony határozott időre történő létrejötte miatt.

1.2.2. A felmondás másik esete a **rendkívüli felmondás**. A rendkívüli felmondás azonnali hatályú, tehát felmondási idő ilyenkor nincs. Ilyen módon mind a határozatlan idejű, mind a határozott idejű jogviszony megszüntethető.⁸

Ugyanúgy csak írásban érvényes és részletesen indokolni kell. Fontos szabály, hogy rendkívüli felmondásra csak a másik fél súlyos és bizonyítható törvényes vagy szerződéses kötelezettségszegése esetében kerülhet sor! Mint ahogy az előadásom bevezetőjében említettem, *a magyar ítélkezési gyakorlat az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésről szóló törvény hatálybalépése óta eltelt viszonylag rövid idő alatt még nem tudott a rendkívüli felmondást megalapozó súlyos kötelezettségszegésre a szerződést készítő ügyvédek számára támpontul szolgáló esetcsoportokat kialakítani.* ⁹A súlyos kötelezettségszegés fogalma tehát még értelmezésre vár. Ezért nagyon „kreatív” szerződéseket kell készítenünk, melyben felsorolásszerűen említést teszünk a lehetséges súlyos kötelezettségszegésekről. Ilyen súlyos kötelezettségszegést követ el pl. a megbízó, *ha az elszámoláskészítési és –átadási kötelezettségét többször megsérti, ha a jutalék összegét eltitkolja, ha a jutalékot többször is csak figyelmeztetés után fizeti meg, ha az ügynök által hozott üzleteket gyakran és követhetetlen okból elutasítja, vagy pl. ha az ügynök potenciális ügyfeleit arra veszi rá, hogy az ügynök kikerülésével közvetlenül nála rendeljenek.*

*Súlyos ügynöki kötelezettségszegésnek tekinthető, ha az ügynök a konkurens megbízót képviseli, ha a beszedett pénzeket hanyagul kezeli, ha tartósan nem tesz eleget üzletszerzésre irányuló törekési kötelezettségének.*¹⁰

Franchise szerződés esetén különösen gondosan kell a szerződésben nevesíteni azokat az eseteket, amelyek szerződésszegésnek minősülnek és a szerződés azonnali hatályú felmondására okot adhatnak, tekintettel a jogviszony tartós jellegére. Egyébként ezidáig egyetlen Legfelsőbb Bírósági ítélet ítélet született 2000-ben a franchise szerződések megszűnése tárgyában, irányt mutatva a szerződés közös megegyezéssel történő megszüntetésére, az azonnali hatályú felmondás indokoltságára. Külön érdekessége az ítéletnek, hogy elvi éllel kimondta, a bíróságok a jövőben is támaszkodhatnak a Magyar Franchise Szövetség szerződés-minősítő tevékenységére és elfogadják annak azon

⁷ Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés, 149. o. Complex Kiadó 2003

⁸ Lsd. Bővebben: Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés, 153. o. Complex Kiadó 2003

⁹ Lsd. Bővebben: Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés, 154. o. Complex Kiadó 2003

¹⁰ Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés, 155-156. o. Complex Kiadó 2003

megállapításait, amelyek a minősített szerződés jogszabálysértő, magyar joggal vagy a franchise-elvekkkel való össze nem egyeztetetőségére utalnak. A Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy az átvadó azon magatartása, hogy elzárkózott a Magyar Franchise Szövetség által javasolt szerződésmódosítások megtételétől, súlyos szerződésszegés miatti azonnali hatályú felmondási okot keletkeztetett az átvevő részére.

Érdekességként megemlítem, hogy bár egyoldalú jogviszony-alakító jog az elállási jog is, tehát elvileg ez is a szerződések megszűnését eredményezné, *ennek alkalmazása azonban ügynöki szerződés és szolgáltatás esetében fogalmilag kizárt, hiszen a kapott és nyújtott szolgáltatások már nem szolgáltatathatók vissza, az eredeti állapot nem állhat helyre.*¹¹

Mindazonáltal meg kell említeni, hogy franchise esetén mégis szinte „elállás típusú” jogkövetkezményeket kell a szerződésbe foglalni még felmondás típusú megszűnés esetén is, hiszen a franchise átvadó üzleti érdeke megkívánja, hogy a szerződés úgy szűnjék meg, „mintha nem is lett volna”. Erre legjobb példa a védjegyhasználat azonnali beszüntetése, az üzletben lévő tárgyakat meg kell fosztani a védjegytől, a védjegyet viselő plakátokat, neont, hirdetést azonnal el kell távolítani, mindez arra mutat, hogy szinte az eredeti állapotot kell visszaállítani.

További komoly problémát jelent egy franchise-szerződés megszűnése esetén, ha az eredeti franchise-átvevő önként nem távolítja el a védjegyet a birtokában lévő tárgyakról, akkor a magyar jog nem ad védelmet az átadónak, nem engedi meg, hogy „önbíráskodjon” és maga távolítsa el a védjegyet, hiszen a mégoly jogcím nélküli birtokost is megilleti a birtokvédelem. Az átvadó a bíróságtól ugyan ideglenes intézkedés elrendelését kérheti, amely azonban hosszadalmas eljárás.

Ilyen esetre is gondolva megpróbáljuk különböző szerződési kikötésekkel az átvadót biztosítani, pl. a védjegyet viselő tárgyak a tulajdonában maradnak, az átvevőt nem illeti meg birtokvédelem, stb. Megállapítható tehát, hogy a szerződés megszűnését követő eljárási szabályok rögzítése franchise esetén elengedhetetlen.

1.3. *Végül a szerződő felek személyében beálló bizonyos okok is elvezethetnek a kereskedelmi ügynöki szerződés vagy franchise szerződés megszűnéséhez. Ezek az okok a polgári jog megbízásra vonatkozó általános szabályaiból adódnak,*¹² mely szerint a szerződés a megbízás teljesítése nélkül is megszűnik, ha bármelyik fél meghal, illetve ha jogutód nélkül megszűnik, cselekvőképtelenné válik, vagy cselekvőképessége korlátozódik.

2. Most pedig vizsgáljuk meg, melyek azok a törvényes lehetőségek vagy szerződéses kikötések, amelyek túlélnek a megszünt szerződéseket?

2.1. Az első és egy önálló kereskedelmi ügynök számára igen fontos törvényes lehetőség a **kiegyenlítési jog**. Ez a magyar jogrendszerben egy új jogintézmény, mely a kereskedelmi képviselői irányelvből ered. Az irányelv választási lehetőséget kínált a nemzeti jogalkotónak: választhattunk a kiegyenlítési jog vagy

¹¹ Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés, 148. o. Complex Kiadó 2003

¹² Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés, 148. o. Complex Kiadó 2003

a kártalanítási jog közül. A magyar szerződési és kártérítési jogba az ügynöki szerződés jogszerű megszüntetése következtében beálló elmaradt haszon, mint kár nem volt beilleszthető, ezért a kiegyenlítési rendszert választottuk. Sajnos a bevezetése óta eltelt idő ahhoz még kevés volt, hogy a kiegyenlítési viták a bíróságnál megjelenjenek, ezért erre vonatkozó gyakorlati tapasztalat még nem létezik. Várhatóan – és a szakirodalomban olvasható német tapasztalatok is ezt mutatják – vitákat válthat ki pl. a kiegyenlítés összegének becslésen alapuló meghatározása, a megbízói előnyök meglétének, jelentős mértékének bizonyítása. További kisebb módosulást fog eredményezni a kiegyenlítési jog szabályozásában az említett új polgári jogi kodifikáció a következő tekintetben:

A jelenleg hatályos tételes jog szerint nem illeti meg a kiegyenlítés az ügynököt, ha a megbízó a szerződést az ügynök szerződésszegése miatt mondta fel azonnali hatállyal. Ezzel a megfogalmazással a törvény visszautal az azonnali hatályú felmondást megalapozó körülményekre, vagyis az ügynöknek akkor lehet azonnali hatállyal felmondani, ha törvényes vagy szerződéses kötelezettségeit súlyosan megszegi. Mivel a hatályos tv. a kiegyenlítés megvonást eredményező szerződésszegés jellegére nézve egyéb megkötést nem tesz, továbbá a súlyos kötelezettségszegés fogalma egy értelmezésre váró megfogalmazás¹³, az új Ptk. ezért szűkíteni fogja az ügynök (illetve az új megfogalmazásban: üzletszerző) kiegyenlítési jogának negatív oldalról való törvényi meghatározását akként, hogy az üzletszerző e jogát csak vétkes magatartása miatt veszíthesse el. Változtat majd az új Ptk. a tényállás jelenlegi törvényi megfogalmazásán annyiban is, hogy a kiegyenlítési jog elvesztését nem mechanikusan a megbízó által ténylegesen gyakorolt rendkívüli felmondáshoz kapcsolja, hanem – mint a kereskedelmi képviselői irányelv – csupán a felmondás okainak súlyához kíván meg a rendkívüli felmondáshoz szükséges súlyosságot. Ebből következően az üzletszerző kiegyenlítési jogát akkor is elveszíti, ha a megbízó a jogviszony formálisan ugyan nem rendkívüli, hanem rendes felmondással szünteti meg, de a felmondáshoz vezető okok olyan súlyúak, hogy azok a rendkívüli felmondást is megalapozottá tennék.¹⁴

- 2.2. Másik szerződést túlélő megállapodás az ú.n. **versenykorlátozó megállapodás**, amit a jelenleg hatályos magyar szabályozás félreérthetően versenykizáró megállapodásnak nevez. A félreértésre az adhat okot, hogy ez az elnevezés nem segít megkülönböztetni az ügynöki jogviszony fennállta alatti, törvény alapján érvényesülő versenytilalomtól a szerződés lejártát követő versenytilalmat, amely csak a felek külön megállapodása alapján érvényesül. Az említett polgári jogi kodifikációban a definíció már egyértelműen szerződés utáni versenykorlátozó megállapodásra változik. Módosításra kerül a jelenlegi szabály annyiban is, hogy a jelenlegi szabályozásban a *versenykorlátozó megállapodás törvényi szabályait a törvény maga nem nyilvánítja kifejezetten kógens rendelkezésekké. A jogirodalom álláspontja azonban az, hogy a kényszerítő jelleg a szabályban – a*

¹³ Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés, 172. o. Complex Kiadó 2003

¹⁴ Vékás/Pajor-Bytomski: Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Budapest, Complex Kiadó 2008, 980. o.

*kógens jelleg kifejezett elrendelésének hiánya ellenére is – benne rejlik. Ez a jogirodalmi álláspont fog a törvény szövegébe beépülni.*¹⁵

- 2.3. További szerződést túlélő megállapodás a **titoktartásra vonatkozó megállapodás**, melynek alapján az ügynök a tudomására jutott megbízói üzleti titkokat sem a szerződés ideje alatt, sem annak megszűnése után nem használhatja fel és harmadik személyekkel nem közölheti. Franchise jogviszony esetén is a legegyszerűbb védekezés a titoktartási szerződés megkötése. Ilyen szerződés már az előzetes tárgyalások során köti a potenciális átvevőt, hiszen már ekkor fontos bizalmas információk birtokába jut, különösen az átvenni tervezett know-how területéről.

3. Végül előadásom befejező részében szeretnék arról beszélni, hogy a hosszú távú szerződések előkészítése során a felek néha arra is gondolnak, mi történik, ha megváltoznak a piaci, gazdasági viszonyok, vagy akár a személyes körülményeik? Ezek a típusú szerződések mindig magukban hordozzák a szerződéses körülmények megváltozásának kockázatát. Ezen helyzet kezelésére az angolszász joggyakorlatban elterjedt a **hardship clausula** alkalmazásának intézménye, mely lehetővé teszi, hogy a szerződő felek a kötelezettségeket megváltoztassák a szerződés módosításával akkor, ha a szerződés teljesítése túlzottan súlyos következményekkel járna valamelyik félre nézve. Ha a szerződés nem menthető meg a módosítással, akkor a feleknek jogukban áll felmondani azt.

Nos, Magyarországon a hatályos jog ezt az intézményt nem ismeri, de szintén az új Ptk. Tervezetben változások várhatók.

A törvény jelenleg hatályos szövege szerint is bírósági segítséggel sor kerülhet a szerződés módosítására, ha a felek közötti tartós jogviszonyban a szerződés megkötését követően a körülmények megváltozása folytán valamelyik fél lényeges jogi érdeksérelme áll elő. A bírói gyakorlat azonban a *pacta sunt servanda* elvét nagyon szigorúan alkalmazza, s nem igen enged a peres felek kérésénk.

A tervezet ezen nem fog változtatni, de a vonatkozó törvényhellyel kapcsolatos bírói gyakorlatban kialakult szigorítási tendenciát követve a tervezet *expressis verbis* állapít meg a bírósági szerződésmódosításhoz további feltételeket. Nem kerülhet sor a bírósági szerződésmódosításra akkor, ha a felek a körülmények megváltozásának lehetőségével a szerződéskötéskor számolhattak, ha a változást valamelyik fél maga idézte elő, továbbá akkor sem, ha a körülmények megváltozása valamelyik fél rendes üzleti kockázatának körébe tartozik.

Különösen az utóbbi kizáró ok normatív kimondása látszott szükségesnek és hiányzott a joggyakorlatból. A professzionális gazdasági szereplők követelményrendszerére épülő módosítási javaslat világossá teszi, hogy mindenki maga köteles felmérni a szerződéskötéssel együtt járó üzleti kockázatot, és annak bírói ségédlettel történő csökkentésére nem lesz lehetősége.

---

¹⁵ Vékás/Pajor-Bytomski: Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Budapest, Complex Kiadó 2008, 983. o.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.

Dr.Daszkalovics Katalin
ügyvéd

Budapest, 2007. június 1.

Budapesti Ügyvédi Kamara

**UIA szeminárium: "Határon átnyúló ügynöki, disztribúciós és franchise szerződések
a gyakorlatban: Üzleti stratégiák és jogi aspektusok."**